

στίχ. 101 μίαν θεότητα μέλλοντας: γρ. μίαν θεότητα μέλλοντα· σ. 162, 190 καὶ τὸν τρισάγιον ὕμνον μεθ' ὧν πρόσβευε: γρ. καὶ τὸν τρισάγιον ἀναμέλπεις ὕμνον μεθ' ὧν πρόσβευε. σ. 167, 122 μαρτύριον ἐγκαλλώπισμα σεπτόν: γρ. μαρτύρων ἐγκαλλώπισμα σεπτόν. σ. 170, 97 αἰκίας ὑπενέγκατο: γρ. αἰκίας ὑπενέγκατο σ. 173 καὶ ἄρχισεν ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ἐδιηγῆσατο: γρ. καὶ ἄρχισεν ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ἐδιηγᾶτον (ὡς ἔχει ὁ κῶδ.) σ. 174 ἐγὼ ἀληθῶς σε λέγω, δέσποτά μου, δέν σε ψέματα: γρ. ἐγὼ ἀληθῶς σε λέγω, δέσποτά μου, καὶ δέν σε ψεματῶ (ὁ κῶδ. ψέματο) = δέν σου λέγω ψέματα.

Αἱ παρατηρούμεναι ἀνωμαλῖαι εἰς τὰ εὐρεθέντα ὕμνολογικὰ ἔργα τοῦ Μερκουρίου ὀφείλονται εἰς τὰ σφαιερὰ ἀπόγραφα ὅσοις ἐνέτυχεν ὁ φιλόπονος ἐκδότης, ὅστις ἐφιλοτιμήθη νὰ πράξῃ πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο καὶ ὅστις ἐν τῷ συνόλω ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ πλουτίσας τὴν ἀγιολογικὴν φιλολογίαν διὰ σοβαροῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον τὴν συμπλήρωσιν ἔχει διὰ τοῦ ταυτοχρόνως ἐν Παρισίοις ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως *Essai sur le cycle de Saint Mercure*.

Κατέχομεν οὕτω, παρὰ τὰ ἐκδοθέντα ὑπὸ τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης εἰδικὰ ἀγιολογικὰ ἔργα τοῦ Anrich (περὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου), τοῦ Gelzer (περὶ Ἰωάννου τοῦ ἐλεήμονος), τοῦ Usener (περὶ Θεοδοσίου καὶ Κυρίλλου), τοῦ Krumbacher - Ehrhard - Aufhauser (περὶ τοῦ ἁγ. Γεωργίου) τοῦ Delehaye καὶ ἄλλων, καὶ τὸ ἀξιόλογον πόνημα τοῦ κ. Binon περὶ τοῦ ἁγίου Μερκουρίου προωρισμένον νὰ καταλάβῃ τὴν προσήκουσαν αὐτῷ θέσιν ἐν τῇ ἀγιολογικῇ φιλολογίᾳ.

† Ο ΠΡ. ΛΕΟΝΤΟΠΟΛΕΩΣ ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ

Der Titel des sog. Suidaslexikons von Franz Dölger (Sitzungsber. der Bayer. Akad. der Wissensch. - Philos. - hist. Abteilung - Jahrg. 1936, Heft 6. München 1936).

Μετὰ τὴν διατριβὴν τοῦ P. Maas ἐν Byz. Zeitschr. 32 (1932), τὴν ἐπιγεγραμμένην «Der Titel des Suidas», δι' ἧς ἐδείχθη ὅτι ἡ ἀρχαιοτάτη καὶ ἀρίστη παράδοσις περὶ τοῦ Λεξικοῦ τούτου εἶνε ἡ Σοῦδα, καὶ ὅτι τὸ ὄνομα Σουΐδας εἶνε λόγιον πλάσμα τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, ἐδημοσιεύθη ἡ ἐργασία τοῦ Fr. Dölger, ὅπως πιστώσῃ ὅτι ἡ λέξις σοῦδα πρὸ τῆς συγγραφῆς τοῦ εἰρημένου λεξικοῦ ἐσήμαιεν «eine künstliche, aus Pfählen, Holzstücken, Rasenstücken und Reiseren hergestellte, oft weitläufige und hochragende Verteidigungsanlage, die freilich mit einem Graben in Verbindung zu stehen pflegte». Ἔπειτα δ' ἡ λέξις

ἐδήλου τάφρον ἢ χαράκωμα. Ἐν δὲ τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Λεξικοῦ ἐλήφθη ἡ πρώτη σημασία τῆς λέξεως σοῦδα κατὰ μεταφοράν.

Ὁ συγγραφεὺς παρατίθεται ἐπιγραφὰς διαφόρων ἔργων κατὰ μεταφοράν, οἶον Πέπλος, Σύμμεικτα συμποτικά, παντοδαπὸς ὕλη, Στέφανοι, Σειραί, Κῆπος, Κεστοί, Στρωματεῖς, Πανάριον, Πηγὴ γνώσεως, Πανοπλία, Ἴερά ὄπλοθήκη, Θησαυρὸς δορυδοξίας, Μέλισσα, Ῥοδωνιά, Ἴωνιά, Νέος παράδεισος, καὶ τὰς Λατινικὰς Saturae, Musae, Hyle, Cicuta, Silvae, Noctes Atticae, Xenia, Arophoreta, Cesti, Stromateus, καὶ τὰς Λατινικὰς τοῦ μέσου αἰῶνος Candelabrum, Cedrus, Horreum formicae, Ariarius, Pharetra fidei, Paradisus, Hortulus. Κατὰ ταῦτα ἢ ἐν μεταφορικῇ ἐννοίᾳ ἐπιγραφὴ τοῦ Λεξικοῦ Σοῦδα δηλοῖ ἔκτενη, ἐπίπνον, ἀλλὰ καλῶς ἐσχεδιασμένην, διατεταγμένην καὶ χρήσιμον οἰκοδομήν, εἰς ἣν ἢ ὕλη πάντοθεν συνελέγη. Ἀντιπαραβάλλει δὲ ὁ συγγραφεὺς τὴν λέξιν Σοῦδα πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν «Λειμῶν λέξεων ποικίλων» τῆς τοῦ Παμφίλου συναγωγῆς Ἀτικῶν γλωσσῶν, ὅστις Λειμῶν μνημονεύεται μετὰ τῶν ἄλλων πηγῶν ἐν τῷ φύλλῳ τοῦ Λεξικοῦ, ἐν ᾧ εἶνε ἡ ἐπιγραφὴ + ἡ Σοῦδα + (πρβ. τὸν προσηρητημένον πίνακα φωτοτυπικοῦ ἀντιτύπου τοῦ φύλλου τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Cod. Paris. gr. 2625). Οἱ δὲ «τὸ βιβλίον Σοῦδα συνταξάμενοι σοφοὶ ἄνδρες» (πρβ. τὴν ῥῆσιν τὴν ἐν πᾶσι τοῖς ἀρχαίοις χειρογράφοις, πλὴν τοῦ Α, προταττομένην τοῦ καταλόγου τῶν πηγῶν: «τὸ μὲν παρὸν βιβλίον Σοῦδα, οἱ δὲ τοῦτο συνταξάμενοι ἄνδρες σοφοὶ») ἤθελον νὰ δηλώσωσιν, ὅτι τὸ Λεξικὸν δὲν εἶνε «Λειμῶν», ἐν ᾧ ἄνθη καὶ χλόη φύονται ποικίλως καὶ ἀτάκτως, ἀλλ' ὅτι ἐν ἐκείνῳ ἡ ὕλη κατὰ σύστημα, κατὰ σχέδιον καὶ μετ' ἐπιπόνου ἐπιμελείας συνετέθη εἰς ἔντεχρον οἰκοδομήν.

Διὰ τῆς λέξεως οἰκοδομή ἀπέδωκα τὰς λέξεις Bau καὶ Baukonstruktion τοῦ συγγραφέως, ὅπως βεβαιώσω δι' ἀρχαίας Ἑλληνικῆς λέξεως τὴν μεταφορικὴν ἐννοίαν τῆς λέξεως Σοῦδα, ὡς ἐκδέχεται αὐτὴν ὁ Fr. Dölger. Σπουδαῖον κατ' ἐμὲ εἶνε τὸ χωρίον τοῦ Παύλου Ἐφ. Β', 20 κξ. «ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογούμενη αὔξει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ». Πρβ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 749-750 «ἐποίησε τέχνην μεγάλην ἡμῖν ἀπύργωσ' οἰκοδομήσας | ἔπεσιν μεγάλοις καὶ διανοίαις καὶ σκώμασιν οὐκ ἀγοραίοις». Πρβ. προσέτι καὶ τὰς μεταφορικὰς σημασίας τῶν λέξεων κατασκευή, κρηπίς, κανών. Πρὸς δὲ τὴν στρατιωτικὴν σημασίαν τῆς λέξεως σοῦδα παραβλητέαι εἶνε αἱ μεταφορικαὶ σημασίαι τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ συγγράμματος Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ Πανοπλία καὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Καματηροῦ Ἴερά ὄπλοθήκη, ἃς ἐμνημόνευσε καὶ ὁ Dölger. Εἰς ταύτας δύναται, ὡς νομίζω, νὰ προστεθῇ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἀρριανοῦ Ἐπικτήτου Ἐγχει-

ριδίον, περί οὗ λέγει ὁ Σιμπλίκιος «Ἐγχειρίδιον δὲ αὐτὸ ἐπιγράφεται... καὶ γὰρ τὸ στρατιωτικὸν ἔγχειρίδιον ξίφος ἔστι πρόχειρον αἰεὶ τοῖς χρωμένους ὀφείλον εἶναι» (ἴδ. Κοραῆ Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδ. κτλ. σ. 112). Πρβ. Πλάτ. Θεαιτ. 180 Α «ἀλλ' ἄν τινα ἔρη, ὡσπερ ἐκ φαρέτρας ῥηματίσκια αἰνιγματώδη ἀνασπῶντες ἀποτοξεύουσιν, κτλ.».

Ἐγὼ δὲ νὰ καταλέξω καὶ ἄλλας καθόλου κατὰ μεταφορὰν ἐπιγραφὰς ἔργων ποιητικῶν καὶ πεζῶν, ἵνα συμπληρώσω ἐν μέρει τὰς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως μνημονευθείσας. Περὶ τῆς λέξεως ἱστὸς λέγει ὁ Εὐστάθιος σ. 407,7 «ἰστέον δὲ ὅτι τὸ καθ' Ὅμηρον ὑφαίνεσθαι λόγους ἠρέθισέ τινας τῶν ὑστέρων συντιθέναι στίχους ὡς ἐν τύπῳ ὑφάνσεως, οὗς καὶ ἱστοὺς ὠνόμαζον, ὧν ἕκαστος ἐν ἰσότητι γραμμάτων ἠπλωμένος κατὰ πλάτος μὲν ἄλλως ἀνεγινώσκετο, ἐτέρως δὲ κατὰ βῆθος ἐν ἀνομοιότητι ἐννοιῶν καὶ ἦν ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἔπεισι τὸ μὲν τι ὡσανεὶ στήμων, τὸ δὲ ὡς οἶον κρόκη». Ὁ αὐτὸς Εὐστάθιος λέγει περὶ τῆς λέξεως κέντρων σ. 1308 «τοῦ κέντρου παρώνυμον οἱ κέντρωνες οἱ τε ῥαπτόμενοι καὶ οἱ γραφόμενοι καὶ ῥαπτὸς μὲν, ᾧ παρατίθενται τοιοῦτου παρακεντήματος δίκην μέρη ποιημάτων καὶ στίχων ἄλλοθεν ἄλλα, ὅποια καὶ τὰ ἐντεῦθεν κληθέντα Ὅμηρόκεντρα, τουτέστιν οἱ Ὅμηρικοὶ κέντρωνες». Ἰδ. καὶ σ. 1099, 51. Ἀγκυρωτὸς ἐπιγράφεται λόγος τοῦ Ἐπιφανίου «Ancorata oratio, Quæ fidei Christianæ ancoræ vicem præbet, ad eam adversus eius hostium impetum firmandam et fulciendam» (Θησ. Στεφ.). Ἀνθολογία ἐπιγραμμάτων, Ἀνθολόγιον (Σοῦδα ἐν λ. Ἰωάννης, Διογενιανός, Ὠρίων, Ὠρος) καὶ βιβλίον ἐκκλησιαστικὸν «Ἀνθολόγιον τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ κτλ.» (ἴδ. Θησ. Στεφ.). Ἀπάνθισμα φυσικῶν τε καὶ φιλοσόφων δογμάτων τοῦ σοφωτάτου Συμεῶν (ἴδ. Θησ. Στεφ. ἐν λ. Πρβ. καὶ τὸ ῥῆμα ἀπανθίζω — ἀπανθίζομαι). Διάκοσμος ἐκλήθη ὑπὸ τῶν γραμματικῶν ὁ Νεῶν κατάλογος τῆς Ἰλιάδος («Δημήτριος ὁ τὸν Τρωϊκὸν διάκοσμον ἐξηγησάμενος γραμματικὸς» Στράβ. Π', σ. 609). Δέλτοι ἐπεγράφετο ποίημα Ἀντιμάχου τοῦ Κολοφωνίου. Ἡδὺπάθεια εἶνε ἡ ἐπιγραφή τοῦ ποιήματος Ἀρχεστράτου τοῦ Γελφου. Θάλεια ἐλέγετο τὸ ἔργον τοῦ Ἀρείου καὶ Ἀντιθάλεια τὸ τῆς Ἐκκλησίας. Λειμωνάριον (καὶ Λειμὼν καὶ Νέον Παραδείσιον) εἶνε ἔργον Ἰωάννου τοῦ Μόσχου. Λέσχαι ἐκαλεῖτο σύγγραμμα Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ. Μοῦσα παιδικὴ τοῦ Στράτωνος εἶνε συλλογὴ ἐπιγραμμάτων τούτου καὶ ἄλλων ποιητῶν τοῦ IB' βιβλίου τῆς Παλατίνης Ἀνθολογίας. Πίναξ ἐπιγράφεται τὸ σύγγραμμα τοῦ Κέβητος. Ὁ δὲ Καλλίμαχος συνέγραψε Πίνακας τῶν ἐν πάσῃ παιδείᾳ διαλαμψάντων κλπ. Στρώματα ἦτο σύγγραμμα τοῦ Ὠριγένους ἐπιγεγραμμένον κατὰ τοὺς Στρωματεῖς Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως. Φιλόγελως καλεῖται ἡ συλλογὴ ἀστείων τῶν γραμματικῶν Ἱεροκλέους καὶ Φιλαργίου κατὰ τὴν τοῦ μιμολόγου Φιλιστίνου. Φιλοκαλία ἐπιγράφεται ἐκλογή τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ὠριγένους γενο-

μένη ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ. Χρεία ἦτο ἐπιγραφὴ κωμωδίας τοῦ Μάχωνος. Ψαμμίτης ὀνομάζεται σύγγραμμα τοῦ Ἀρχιμήδους. Ὄρει ἐλέγεται τὸ σύγγραμμα τοῦ σοφιστοῦ Προδίκου τοῦ Κείου, ὅπερ ὁ Ξενοφῶν μνημονεύει ὡς σύγγραμμα περὶ Ἡρακλέους.

Ἄλλαι δὲ ἐπιγραφαὶ συγγραμμάτων εἶνε Ἀτακτα, Βιβλιοθήκη (πρβ. Μυριόβιβλος), Γεροντικόν, Δειπνοσοφισταί, Ἑξαπλᾶ, Ἐκλογή, Ἐπιτομή, Θαυμάσια, Κεφαλαίων καταγραφὴ, Ὀμοιώματα, Παιδαγωγός, Πάμμετρον, Παράλληλα, Πατερικόν, Ποικίλη ἱστορία, Προπαρασκευή, Συναγωγὴ, Τεχνοπαίγνιον, Τομάρια, Χιλιάδες, Χρηστομάθεια κλπ.

Βέβαιον εἶνε, ὅτι τὸ πολῦτιμον Λεξικόν, τὸ φερόμενον ὡς σύγγραμμα τοῦ Σουΐδου, καλεῖται Σουΐδα, ἀλλὰ παραδόξον εἶνε ὅτι ὁ πολυμαθὴς Εὐστάθιος μνημονεύει ὄνομα συγγραφέως αὐτοῦ τὸν Σουΐδαν.

E. A. ΠΕΖΟΠΟΥΛΟΣ

Histoire du Moyen Age. Tome III. Le monde oriental de 395 à 1081 par Charles Diehl et Georges Marçais. Ἐν Παρισίοις, 1936. Σελ. XXIII + 628, 8^ο μέγα.

Κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη ἐγένοντο σοβαραὶ προσπάθειαι συγγραφῆς γενικῶν καὶ συνθετικῶν ἐργασιῶν περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νεωτέρων πορισμάτων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἐκδοθεισῶν ἀγνώστων πηγῶν. Μετὰ τὴν ἀγγλικὴν διασκευὴν τῆς ἀρχικῶς ῥωσιστὶ γραφείσης Ἱστορίας τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους τοῦ Vasiliiev, (1928 - 1929), ἡ ὁποία, συμπληρωθεῖσα, μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν (1932), ἐξεδόθη ἡ Geschichte des spätromischen Reiches (1928) τοῦ Ἑρνέστου Stein, ὅστις ἰδιαιτέραν ἀποδίδει σημασίαν εἰς τὴν μελέτην τῶν πολιτικῶν καὶ διοικητικῶν θεσμῶν, καὶ ἡ τρίτομος Histoire de la vie byzantine τοῦ Νικ. Jorga (1933).

Εἰς τὰ γενικὰ ταῦτα ἔργα προστίθεται ἤδη τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἱστορίας τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 395 μέχρι τοῦ 1081 ὑπὸ τοῦ Καρόλου Diehl καὶ τοῦ Γεωργίου Marçais. Ἀποτελοῦσα τὸν Γ' τόμον τῆς ἱστορίας τῶν Μέσων Αἰώνων, τῆς ἐκδιδομένης ἐν τῇ μεγάλῃ Γενικῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Γουσταύου Glotz, καὶ ἀκολουθοῦσα τὴν καθιερωθεῖσαν εἰς τοὺς προγενεστέρους τόμους διάταξιν τῆς ὕλης, ἡ συγγραφὴ αὕτη δὲν περιορίζεται εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τοῦ βυζαντιακοῦ κόσμου, ἀλλ' ἐξετάζει παραλλήλως καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς Μουσουλμανικῆς Ἀνατολῆς. Ἐνῶ δὲ ἡ ἱστορία τοῦ Βυζαντίου τελευτᾷ εἰς τὸ ἔτος 1081, εἰς τὸ ἔτος δηλαδή, κατὰ τὸ ὅποιον αἱ